

Elebitasuna eta irakurtzen eta idazten ikasteko heldutasuna

Josu Sierra

1979. urtean, Salamanca-ko «Universidad Pontificia»n geundela, gai honi buruz kezkaturik genbiltzan euskaldun batzuk, doakizuen lana pres-tatu genuen, Psikologiako Fakultatean lizentziaturako «tesina» bezala aurkezteko.

Gaur egun, nirekin batera tesina honen egile izan zirenak, adiskide minak ditut eta, zalantzarik gabe, psikologo bikainak: Inma Albisua, Patxi Bustintza, Marisol Garin eta Mertxe Zamakola, Aipatu beharra dago, baita ere, Sabin Aiestaran irakaslearen laguntza.

I. — LANAREN ZENTZUA

Euskal Herriak arlo honetan bizi duen egoera latza nonbaitetik kolpatu nahirik, bide honetatik abiatzea pentsatu genuen. Zeuden oztopoak kontutan harturik, bidea zabaltzea izan zen gure asmoa.

Etorriko dira atzetik, eta badatoz, honetaz serioagoki eta hobeki ari-tuko direnak. Horrek poztu egiten gaitu, gure pausoa zerbaitetako balio-tua izan bada behintzat.

Aurretik esan dezagun, badituela lan honek mila akats, zulo eta hutsu-ne; zuek konturatuko zarete eta geu ere konturatzen gara. Horra hor, ba, azter eta kritika dezazuen, orijinalaren nolabaiteko sintesi bat.

Bazegoen, ustez, egon ere, halako lan baten premiarik, irakurketa eta idazketaren ikaskuntza egungo gako bilakatu bait da, elebitasunaz aritzen garenontzat bederen. Haur elebidunek, zein hizkuntzatan ikasi behar dute? Nola? Noiz? Irakurtzen eta idazten ikasteko ezinbestekoa da heldutasun maila bat.

Guk, zenbait arrazoiengatik, Filho-ren ABC Testak¹ aukeratu genituen, heldutasun maila eta kontzeptu hori «neurtzeko» asmoz. Alde batetik, nahikoa test erraza iruditu zitzaigun, ez zuen denbora gehiegirik exijitzen (hala uste genuen behintzat) eta momentu hartan hoberik ez genuen ikusi.

Lanari ekiterakoan, zenbait problema sortu zen; hortik, agian, ikerketaren akats batzu. Zenbait variable edo aldagai ez daude kontrolaturik: subjektuen sozioekonomi maila, aztertzaile bakoitzaren eragina, testak giro eta leku ezegokitan aplikatzea (batzutan), sexua, euskalkien arazoa, testak zuzentzeko kriterioak, ikastoletako metodo pedagogiko eta plangintza ezberdinak.

Hortik aparte, gure urritasun ekonomikoa ere oztupo bat izan zen eta, nola ez, Salamanca-tik Euskal Herrira dauden kilometroak.

Hala ere, azpimarra dezagun, egin duguna ikastolei zor diegu, eta haien aldetik izan genituen erraztasunak eskertzekoak dira.

II. — DISEINU EXPERIMENTALA

1. Laburpena

5 urteko 503 haurreko erakuskari bat hartu ondoren, 3 elebitasun motatan banatu zen erakuskari hau, familian erabiltzen zuten hizkuntza kriterioztat harturik. Erakuskari honi, ABC testak (euskartuak) aplikatu zitzaizkion.

Multzo hau, Gipuzkoa eta Bizkaiko 9 ikastolatatik atera genuen. Erresultatuak azterturik eta balorazioa egin ondoren, hauxe ikusten dugu:

— VI. subtestean, *Euskara* eta *Erdara* taldeen batezbestekoen arteko diferentzia significantiboa gertatzen da.

— V. subtestean, *Euskara* eta *Nabastuta* taldeen batezbestekoek gauza bera adierazten dute.

2. Hipotesia

Hipotesi hau egin genuen: elebidunak famili giroan erabiltzen duen hizkuntzak eragina du ABC testek neurtzen dituzten arloetan.

Elebidunaz ari garenean, egoera ezberdinetan (etxean, ikastolan, kalean, etab.) bi hizkuntzaz baliatzeko gai den subjektuaz ari gara, kasu honetan espainieraz eta euskaraz baliatzeko gai denaz.

ABC testek, honako arlo hauek neurtzen dituzte: ikuste-mugitzezko koordinazioa, irudien alderanzketarako jarkikortasuna edo erresistentzia, ikusmenezko oroimena, entzute-mugitzezko koordinazioa, ahoskatzeko gaitasuna, ekolaliarako jarkikortasuna, entzumenezko oroimena, nekearen indizea, aditasun gidatuaren indizea, eta hitzaltzorra (bokabularioa) eta ulermen orokorra. Kontzeptu hauek, irakurtzen eta idazten ikasteko beharrezkoa den heldutasunaren kontzeptu orokorrean sarturik daude.

Testak egiteko, euskara normalki ulertzea exijitzen zitzairen haurrei.

3. Erakuskaria

5 urteko 503 subjektu aukeratu ziren ausaz (azarean) Gipuzkoa eta Bizkaiko 9 ikastolatan:

GIPUZKOAN		BIZKAIAN	
Urretxuko Ikastola ...	102 haur	Galdakaoko Ikastola ...	24 haur
Andoingo Ikastola ...	86 »	Igorreko Ikastola ...	24 »
Eibarko Ikastola ...	101 »	Ondarroako Ikastola ...	27 »
Orioko Ikastola ...	23 »	Arizko Ikastola (Basauri) ...	8 »
Sto. Tomas Lizeoa ...	108 »		

Neskak: 236 *Mutilak:* 267

Erakuskari hau hiru taldetan banatu zen, haur bakoitzaren familian erabiltzen den hizkuntzaren arauera:

- Euskara:* etxean, normalki, euskaraz egiten dutenak.
- Erdara:* etxean, normalki, erdaraz egiten dutenak.
- Nahastuta:* etxean, bi hizkuntzak berdín xamar erabiltzen dituztenak.

	Euskara	Erdara	Nahastuta
Mutilak	139	41	87
Neskak	138	27	71
Guztira	227	68	158

4. Prozedura

Testen aplikazioa indibidualki egin zen.

Ikerketa honetan, 5 aztertzailek parte hartu zuten, hiru emakumek eta bi gizonek. Haur bakoitzarekin egindako aplikazio-denbora, 20 minutukoa izan zen, gutxi gora behera. Aurretik haurrekin kontaktatu egin zen haien eskolako giro normalean, aztertzaileak geletara joanda, beharrezkoa den harremana sortzeko eta aztertzaileen presentzia ohizkoa egiteko.

Testen balorazioa indibidualki egin zen. Gero, taldean, berrikusketa bat eginaz, kriterioak batzeko asmoz bildu ginen, sub-test batzuren zuzenketa-arauak oso subjektiboak bait ziren. Geroztik, datuak estatistikoki tratatuz interpretatu egin ziren.

III. — EMAITZEN AURKEZPENA

1. Orokorrak

503 subjektuko erakuskari honetan, 9'653ko batezbestekoa lortu genuen 0-tik 24erako eskala batetan, desbiderapen standarda 2'843koa zelaririk. Datu hauek, ABC testetan lortutako puntuazio orokorreari dagozkie.

1) *Puntuazio orokorrek subtesten arabera.*

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
\bar{x}	1'3386	1'5597	0'5844	1'3320	0'976	1'5566	1'3439	1'0258
σ	1'1417	0'5569	0'6212	0'6040	0'940	1'1948	0'9326	0'5545

2) *Emaitza orokorren analisia.*

Lan honetan, ez da testa barematzen; beraz, irakurtzen eta idazten ikasteko heldutasun-mailarik ezin dugu, zehaztasunez, ezarri. Emaitza hauek, uste dugu, ez dira Argentinakoekin edo Brasilgoekin konparagarriak. Horretarako, beharrezkoa dugu Euskal Herriko baremazio bat.

Subtestetako batezbestekoen taulan eta ikastola guztietan, beharakada handi bat ikus daiteke III. subtestean (0'58). Proba honek, mugimendu batzu motorikoki eta grafikoki errepikatzea eskatzen du. Ikuste-mugitzezko koordinazioa eta irudien alderanzketarako erresistentzia neurtzen du.

Seguru aski, ariketa honek zailtasun handia du 5 urteko haurrentzat. Horrela frogatu zuen gure esperientziak behintzat. Berdin esan genezake V. subtestarentzat (ipuin ttiki bat errepikatzea; hitzaltxorra eta ulerpen orokorra). Puntuaziorik altuenak, VI. eta II. subtestei dagozkie. Batak, entzute-mugitzezko koordinazioa eta ekolaliarako erresistentzia neurtzen ditu; besteak, ikusmenezko oroimena.

2. *Emaitzak taldeen arabera*

Subtestei dagozkien puntuazioak ez ditugu emango, irakurketa gehiegi ez konplikatzeko.

Euskara taldea. Haur-kopurua: 277.

Puntuazio orokorren batezbestekoa: 9'9566.

Desbiderapen standarda: 2'7960.

Erdara taldea. Haur-kopurua: 68

Puntuazio orokorren batezbestekoa: 8'8823.

Desbiderapen standarda: 2'5525.

Nabastuta taldea. Haur-kopurua: 158.

Puntuazio orokorren batezbestekoa: 9'4050.

Desbiderapen standarda: 2'8105.

Hiru taldeen puntuazio orokorren batezbestekoak, signifikatiboki ezberdintzen diren ala ez jakin nahian, batezbestekoen arteko diferentzia ateratzen dugu.

Euskara eta *Erdara* taldeak, % 5eko konfidantza-mailan, signifikatiboki ezberdintzen dira; hau ez da horrela gertatzen *Erdara* eta *Nabastuta* taldeekin.

Baina, konkretuki, ezberdintasun hau non dagoen jakiteko, azter ditzagun subtestetan lortutako batezbestekoak. Batezbestekoen arteko diferentziaren formula aplikatuz, hauxe jasotzen dugu:

— V. subtesteko batezbestekoak, *Euskara* eta *Nabastuta* taldeetan, signifikatiboki ezberdintzen dira, % 5eko konfidantza-mailan.

— VI. subtesteko batezbestekoak, *Euskara* eta *Erdara* taldeetan, signifikatiboki ezberdintzen dira, % 1eko konfidantza-mailan.

3. Taldeen arabeko emaitzen analisia

Hemen sartzen dugu gure ikerlanean famili hizkuntzaren aldagaia. Honek zera esan nahi du: kontutan hartzen dugula, haurraren ama-hizkuntza euskara ala erdara den; famili giro horretan, hizkuntza bat edo bestea erabiltzen den edo biak nahasten diren. Azken kasu honetan, gurasoren bat erdalduna izan daitekeelako, edo, nahiz eta euskalduna izan, erdaraz barra-barra egiten duelako. Egia esanez, erdararen eragina itzala da familia guztietan telebista, irrati eta egunkarien bidez. Euskararen egoera latza denok ezagutzen eta sufritzen dugu.

Talde bakoitzaren batezbestekoak ikusiz, eta erreferentziatzat erakuskeri osoaren batezbestekoa (9'65) harturik, *Erdara* taldearen puntuazioaren beherapena nabaria da (8'88).

Euskara taldearen puntuazioa, batezbesteko orokorra baino altuagoa da (9'95). *Nabastuta* taldearen puntuazioa, aldiz, batezbesteko orokorra baino pixka bat tikiagoa da (9'40). Hitz gutxitan esateko:

— Etxean euskaraz egiten duten haurren taldeak, hizkuntza biak nahasten dituztenenak baino puntuazio altuagoa du eta giro erdalduna dituenenarekiko, areago oraindik.

— Benetan ikus dezakegu: ezberdintasunak signifikatiboak dira eta ordena bera mantentzen dute.

Euskara eta *Nabastuta* taldeen batezbestekoak signifikatiboki ezberdintzen dira % 5eko konfidantza-mailan ($1'97 > 1'96$) eta *Euskara* eta *Erdara* taldeenak % 1eko konfidantza-mailan ($3'065 > 2'58$). *Nabastuta* eta *Erdara* taldeen arteko ezberdintasuna ez da signifikatiboa ($1'37 > 1'96$).

Euskara taldea, beraz, besteak baino gorago dago (neurtzen diren arloei dagokienez); urruntasuna, tikiagoa da *Nabastuta* taldearekin, *Erdara* taldearekin baino. Zehatzago:

— *Euskara-Erdara*: VI. subtestean eta % 1eko konfidantza-mailan, ezberdintasun signifikatiboak aurkitzen ditugu. Subtest honek, ahoskatzeko gaitasuna, ekolaliarako erresistentzia eta entzute-mugitzezko koordinazioa neurtzen ditu. *Erdara* taldeak, subtest honetan, 0'93ko batezbestekoa ematen du *Euskara* taldearena 1'95 izanik eta 1'55 orokorrean.

Beharpen honen arazoi bat, euskal fonetikako soinuk ahoskatzeko zailtasuna izan liteke, etxean erdarazko fonetika askoz ere landuagoa bait dute *Erdara* taldekoek. Arazo honek badu garrantzirik irakurketa ikasteko orduan.

Hau ikusirik, familian erabilitako hizkuntzak, irakurketa eta idazketa ikasteko heldutasunean ondorioak dituela esan genezake, ahoskuntzaren alorrean hain zuzen.

— *Euskara-Nabastuta*: Batezbestekoen ezberdintasuna signifikatiboa da % 5eko konfidantza-mailan, V. subtestean konkretuki, ($2'10 > 1'96$).

Gure ustez, hau guztiz lojikoa litzateke; euskal girokoak nahastuta-koak baino hobekak izatea ulerpen orokorrean eta hitzaltxorrean, baina hau frogatu beharra zegoen.

Oso garrantzitsua deritzogu, ezberdintasun signifikatibo hauek subtest horietan emateari, hizkuntza arloko item-ak bait dira. Beste arlo batzutan ez da gauza bera gertatzen (ikusmena, mugimena,...).

IV. — ONDORIOAK

Aurkeztutako datuak ikusiz eta lanaren akats eta mugak kontutan harturik, hona hemen gure eritzia: irakurketa eta idazketa ikasteko heldutasun handiagoa legoke, etxean eta ikastolan hizkuntza bera erabiltzen duten haurrengan. Beraz, predikzio mailan, irakurketaren ikasketa errazagoa izango litzateke haur hauentzat.

Ikastolan eta etxean, hizkuntza ezberdina erabiltzen dutenentzat, zailagoa edo problematikagoa izango litzateke ikasketa hau. Honek zer pentsaturik eman behar digu:

a) 5 urtekin, haur guztiek ez badute «euskaldunen» maila lortzen, irakurketa beraren aurrean, ez dituzte posibilitate berak. Zer puntutarraino izan da egokia gure euskalduntze plangintza? Metodoak? Denbora?...

b) Irakurketak denentzat euskaraz izan behar du? Euskaraz ikasteko helduta daudenentzat hala izango da, noski. Eta besteak? Arazo honen teoria bat gogoratzen digu: «Irakurketa, ama-hizkuntzan (hau da gehien menperatzen den hizkuntzan) egin behar da. Lehenengo mailetako irakaskuntza ama-hizkuntzan egiten da gehien batetan eta, apurka-apurka, bigarren hizkuntza sistematikoki sartzen da»².

c) Haur euskaldunek, erdara erraz ikasiko dute, giroaren eraginak horren alde lan egiten du eta. Erdaldun batek, aldiz, nekezago ikasiko du gaur egun euskara, telebista, irratia, etab., zeharo erdaldunak bait dira.

d) *Nabastuta* taldearen emaitzak ikusiz, komenigarria dirudi, hizkuntza bakoitza zein tokitan eta zein egoeratan erabiltzen den ondo finkatzeak.

e) Garrantzi handikoa da oso, metodo pedagogikoak aukeratzea eta plangintzak ondo estrukturaturik edukitzea kasu bakoitzean.

V. — ERITZI OSAGARRIAK

Momentu hartan atera genituen konklusioak, beraz, hor daude. Baina denbora ez da alferrik pasatzen eta, nik neuk behintzat, gaur egun, ez dut eritzi bera mantentzen. Jarraitu izan dut, nere aldetik, gai honetan

sakontzen, ikasten, kritikatzeko; eta elebitasuna, euskararen ikaskuntza, zehatzago euskalduntzea, biziki kezkatzen nauten problemak dira.

Sartu da, zorionez, haize berria gure eskola eta ikastoletara. Askotan, birplanteatu egin da euskalduntze-prozesua, orain askoz ere razionalagoa eta intentsiboagoa izanik. Garrantzi handia ematen zaio, ordua da, eskolaurrean bigarren hizkuntza bat ikasteari, baina horra hor arazoa: Eta Eskolaurrea bukatzerakoan zer? Hiru urtetan zehar haurrak euskalduntzen saiatu gara, atseginez, intentsiboki... Zer egin gero irakurketa eta idazketarekin?

Nik hemen, jarrera edo eritzi bi gaitzesten ditut, biak, azken batetan, antzerakoak.

Lehen jarrera: «Ama-hizkuntza oinarria da; bigarren hizkuntza lehenengoari erantzen zaion zerbaite da; beraz, irakurketa eta idazketa ikasterakoan (berdin da 3 urtez euskalduntzen ibiltzea, alferrik da, esango nuke), ama-hizkuntzan egin behar da». Puntu eta «akabo». Hau da lehen «dekretua».

Niretzat, teoria honek, gauza bat du txarra: hiperjeneralizazioa. Edo beste alde batetik, haurren errealitatea ahaztea. Ez du kasu hau edo bestea bereizten, ez, ez du euskalduntasun-mailarik aipatzen; nolabait determinista da: erdara=irakurketa erdaraz, ez dago bitartekorik.

Ez du esaten, zein puntutaraino haur bat jabetu den bigarren hizkuntzaz; «hau» eta kito.

Bigarren jarrera: Beste jarrera bat, «Euskara hilzorian dago, kalean entzun ere ez da egiten, baina guk (abertzaleok) aldatu egin behar dugu egoera hori, oraintxe. Gainera ikastolak horretarako daude. Bakarrik falta zen ikastoletan erdara entzutea (entzungo ez balitz bezala). Beraz hauxe «dekretatzen» dugu: Haur guztiei euskaraz egingo zaie beti..., irakurketa denentzat euskaraz izango da, etab.». Puntu.

Gero, haurrek ez dute euskara, irakaskuntza jarraitzeko adina ulertzen. Haur asko, «adaptatzen» ez direnak, edo kalera doaz edo «problematiko» bihurtzen dira. Jolasaldietan, irakaslerik ez badago, erdarari jo eta ke...

Behar bada, hori leku gutxitan gertatzen da gaur egun, ikastolak gauza batez ohartu bait dira: Ikastola ez da nahikoa, haur bat euskalduntzeko; kalea era beharrezkoa dugu, eta gaur, tamalez, kalea ez da gurea.

Lehenengo «dekretuak» «sine die» atzeratzen du «integrazioa», euskalduntzea; motibatuta eta prestatuta dauden haurrentzat frustrantea da zeharo eta, sozialki, egoera diglosikoaren sostengu bortitz bihurtzen da.

Bigarrena, euskalduntze afektibo baten arerioa da eta haur problematikoen «fabrika» emankorra, euskararekiko ukoaren eta etsipenaren sorzaillea.

Euskalduntzen ari garela inoiz ahantzi gabe, flexibilitatearen irtenbidea proposatu nahi nuke:

Euskara sistematikoki, atseginez, ttikitandik landu. Lehenengotan, erdarak badu bere tokia, ezinbestekoa bait da haurrekin harremanetan has-teko, baina euskara gero eta gehiago sartuz, etengabe.

Lehen kurtsoaren 2. edo 3. hiruhilabeterako, euskara eta euskaraz irakas dezakegu, euskara hutsez agian. Honek ez du erdara debekatzen; erdaraz egiten badute, egin dezatela, baina irakasleak euskaraz egiten die eta ulertarazten da. Erdaraz egiteagatik zigortu gabe, euskara indartu. Erdararen lekua, nire ustez, aseguratutik dago gaur egun. Kuantitatiboki, denbora bikoitza dute ikastolatik at erdara lantzeko; kualitatiboki, zer esanik ez.

Hasiera Ziklora sartzerakoan, haurren euskara-maila aztertu behar dugu eta, noski, ea, irakurtzen eta idazten ikasteko beharrezkoa den heldutasunik dagoen ala ez. Baina heldutasuna hizkuntza bati dagokio. Aztertu ondoren, bada erabakitzeko garaia. Interesatu guztien eritziak jasoz, euskaraz ikasteko prest daudenak, euskaraz ikas dezatela.

Hau izugarritzko bultzada izango da, dudarik ez, haien euskalduntze-prozesuan eta, behar bada, euskaldunekin batera joango dira Hasiera Zikloa bukatzerakoan.

Besteekin zer? Hitz gutxitan esateko, euskara ahaztu gabe, erdaraz ikas dezakete Hasiera Zikloan zehar. Beraien integrazioa, jakina, atzeratu egin beharko da, 6. mailara arte agian.

Hau nahikoa erraza dela badirudi ere, mila problema daude praktikan.

Zer egin, «erdaldunak» gutxiegi baldin badira? Eta euskaldunak badira minoria?

Hor, gure eskolen estruktura aldagaitza zalantzan jartzen da; hor gure urritasun ekonomikoak, gure kontzientziarik eza, gure haur kopuruak... nahasi egiten dira.

Ez da erraza izango, ez da gaur bertan eta leku guztietan posiblea, baina ahalegintxo bat merezi duela uste dut.

J. S.

¹ Filho, L.: *Tests ABC*, Ed. Kapelusz, 1960, Buenos Aires.

² Joan Mestres: «Problemas psicopedagógicos del bilingüismo» ICE. Univ. de Barcelona. Documento A-21.